

Interviu

CEALALTĂ JUMĂTATE E EUROPEI.

INTERVIU CU PROFESORUL FRANCESCO GUIDA

Octaviana JIANU

Francesco Guida è un noto storico italiano, specializzato nella storia dell'Europa centro-orientale. Il suo legame con la Romania risale al 1971, anno in cui, come borsista, egli trascorre tre mesi a Bucarest. Durante la sua formazione universitaria, il rinomato storico ha intrapreso diverse fasi di ricerca e ha beneficiato di borse di studio non solo in Romania, ma anche in paesi come Bulgaria, Jugoslavia, Ungheria, Grecia, Francia, Portogallo e Inghilterra. Successivamente, ha insegnato nelle università come La Sapienza (Roma), Ca' Foscari (Venezia) e Roma Tre (Roma). Nel periodo 2008-2018 è stato preside della Facoltà di Scienze Politiche dell'Università Roma Tre, e negli anni 2013-2020 ha presieduto la Conferenza Italiana di Scienze Politiche.

Ha pubblicato numerosi libri, come autore unico o in collaborazione. Alcuni suoi volumi sono stati tradotti in rumeno, russo, spagnolo e polacco: *L'Italia e il risorgimento balcanico* (1987) – libro per il quale ha ottenuto il premio "Howard Marraro" dell'American Society of Italian History; *La Russia e l'Europa centro-orientale: 1815-1919* (2003); *Storia dell'Europa nel XX secolo. Romania* (2009); *L'altra metà dell'Europa. Dalla Grande Guerra ai giorni nostri* (2015). Ha pubblicato inoltre circa 200 studi.

Per i suoi eccezionali contributi scientifici nel campo della storia e della cultura rumena, ha ricevuto dal Presidente della Romania l'ordine „Meritul cultural” în grad de ofițer (2003) e il diploma per la promozione dei valori romeni e universali nelle relazioni internazionali (2012), rilasciato dal Ministero degli Affari Esteri di Romania. È stato proclamato *Dottore honoris causa* dell'Accademia Bulgara delle Scienze (2017) nonché dell'Università Babeș-Bolyai (2019). Francesco Guida è stato presidente o semplice membro di numerose società, centri o associazioni scientifico-culturali come l'Associazione Italiana dei Rumenisti, l'Associazione Italiana degli Slavisti,

l'Associazione italiana Studi di storia dell'Europa centrale e orientale; il Centro romeno-italiano Studi Storici.

Octaviana Jianu: Domnule profesor, am avut onoarea să vă cunosc în urmă cu un deceniu. În iulie 2013, eu îmi susțineam teza de doctorat, în cadrul Universității Tor Vergata, o lucrare dedicată politicii culturale în timpul lui Nicolae Ceaușescu, iar dumneavoastră erați președintele comisiei de examinare.

Sunteți un consacrat istoric italian, specialist în istoria Europei central-răsăritene, bine cunoscut și în România. Anul acesta ați publicat la editura Humanitas volumul *Cealaltă jumătate e Europei. De la primul război mondial până în zilele noastre*.

Cum vă explicați pasiunea dumneavoastră pentru istorie?

Francesco Guida: Mulțumesc pentru întrebare, dar nu este ușor de explicat de ce cineva este pasionat de istorie. Această pasiune a existat, în ceea ce mă privește, de la o vârstă fragedă. Cred că istoria, ce nareză cu mai mică sau mai mare acuratețe fapte reale, mi s-a părut atunci continuarea firească a unor povestiri fantastice, precum cele întâlnite în literatură, îndeosebi în operele epice, începând cu poemele homerice sau cu *Eneida* lui Virgiliu. Pe parcursul studiilor am descoperit că pentru vechii romani istoria era „opus oratorium maximum”. Am menținut până astăzi o parte din acea percepție asupra istoriei, deprinsă în copilărie. În realitate, mă număr printre specialiștii care nu consideră istoria o știință exactă și care cred că ea depinde în bună parte atât de capacitatea de cercetare și interpretare a cercetătorilor, cât și de voința și capacitatea comunicativă, narativă, a acestora.

Octaviana Jianu: Ați scris de-a lungul carierei dumneavoastră mai multe volume și numeroase studii dedicate istoriei și culturii române. Cititorii Revistei Bibliotecii Academiei Române sunt curioși să afle cum v-ați apropiat de acest spațiu cultural și care sunt primele dumneavoastră amintiri legate de România, ce bănuiesc că datează din perioada în care ați fost bursier aici.

Francesco Guida: Interesul pentru România a apărut din două direcții. Am urmat, pe de o parte, cursurile universitare de limba și literatura română ale Rosei Del Conte, a cărei asistentă era, în acea perioadă, Luisa Valmarin (două nume binecunoscute cercetătorilor români). Am pornit în acest drum „acompaniat” de textele poetice ale lui Tudor Arghezi și Lucian Blaga. M-am gândit apoi să redactez teza de licență despre istoria recentă a unei țări din Europa central-răsăriteană, Ungaria (a cărei limbă și literatură le studiasem puțin): mi-ar fi plăcut să vorbesc despre revoluția maghiară din 1956. Am obținut în acest scop o bursă, care s-a dovedit inutilă, întrucât cercetarea era imposibil de realizat în Ungaria. Cum obținusem o bursă de studiu și pentru România, am petrecut trei luni la București, unde am găsit noul subiect pentru teză. Eram în anul 1971 (unul dintre cele mai bune sau mai puțin proaste momente din întreaga perioadă comunistă), iar în librăriile românești nu lipseau lucrările despre aniversarea a 150 de ani de la mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu, în 1821, un subiect care de altfel mi s-a părut emoționant. Coordonatorul tezei mele, profesorul Angelo Tamborra, a acceptat ca eu să-mi schimb tema și din acel moment am început un periplu ce continuă și astăzi, de vreme ce am studiat și scris despre diverse perioade din istoria României (inclusiv o istorie a secolului XX, publicată și în limba română), precum și a altor țări din Europa Centrală și de Est.

Octaviana Jianu: Domnule profesor, ce impresie v-a făcut Bucureștiul în 1971? Ce locuri ați frecventat în lunile petrecute aici și ce profesori români importanți ați cunoscut?

Francesco Guida: În 1971, am fost cazat o perioadă în campusul (nou pe atunci) din Grozăvești și am frecventat îndeosebi Biblioteca Centrală Universitară. Nu acumulasem încă suficientă experiență în privința călătoriilor și/sau șederii în străinătate, deși petrecusem câteva luni, ca bursier, în Portugalia (salazaristă și în absența lui Salazar), trecând prin Spania franchistă, și făcusem scurte excursii în Franța și Iugoslavia. Nu aveam însă maturitatea să judec România, pe care am traversat-o cu

mașina, rapid, de două ori, și mai ales Bucureștiul. Desigur, am observat diferențe față de viața de la Roma, oraș în care locuiam, o metropolă de altfel nu tocmai asemănătoare Parisului sau Londrei, dar oricum în rapidă schimbare (trecuse deja legendarul an 1968, ce influențase mai degrabă obiceiurile decât politica). Seara în București era greu să iei cina, la o oră târzie, în aceleași locuri pe care le frecventai în timpul zilei. Și nu o dată am ajuns într-unul dintre rarele baruri de noapte, unde o porție de carne costa cu mult mai mult decât în restaurantele mici sau în cele cu autoservire, unde mergeam în general. Controlul miliției pe stradă nu era vizibil, dar am aflat de câteva incidente, în care fuseseră implicate îndeosebi tinere românce: frecventarea unui străin nu era pe placul regimului, iar controalele erau drastice. Am avut totodată senzația că, cel puțin din punct de vedere alimentar, nu existau serioase probleme în capitală, dar impresia mea era desigur limitată și superficială. Deși auzisem unele bancuri despre *amicul și protectorul chinez*, nu am reușit să înțeleg atunci pe deplin că ne situam doar la câțiva ani distanță de „cel mai bun moment” al carierei lui Ceaușescu, august 1968. Până astăzi istoricii sunt de acord cu faptul că deși acel regim monopartid nu beneficia de legitimitatea conferită de alegerile libere, se bucura de o anumită popularitate, chiar și în rândul celor ce nu erau apropiați de ideologia marxist-leninistă. Calea patriotică s-a dovedit a fi o carte bine jucată. Se știe cum acel efect s-a pierdut de-a lungul timpului, până la cenușiul absolut al anilor '80 și la drama din 1989. Faptul că eu eram la primele experiențe de cercetare în străinătate explică de ce nu am avut ocazia să cunosc în acea vară, petrecută cu 54 de ani în urmă, cărturari români de seamă, ceea ce mi s-a întâmplat firește în anii următori (cu figuri precum Dan Berindei, Răzvan Theodorescu, Pompiliu Teodor, Ion-Aurel Pop, Ion Bulei și mulți alții). De fapt, ca student la Roma, îi cunoscusem și mă împrietenisem deja cu Marian Papahagi, a cărui viață s-a încheiat prematur, când era director la Accademia di Romania din Roma, și Carmen Răduleț, și ea decedată prematur, după o strălucită carieră universitară în Italia și Portugalia. Din acea vară, din 1971 îmi amintesc totuși o lungă întâlnire – dar nu știu cine a stabilit-o – cu istoricul Nichita Adăniloiaie, care scrisese, cu câțiva ani în urmă, o carte despre România în vremea lui Vladimirescu, axată, mai ales, pe inechitatea sistemului social și fiscal. Opinia și cunoștințele sale istoriografice mi-au fost, așadar, foarte

utile pentru tema tocmai aleasă a tezei de licență. Știu că Adăniloiaie s-a stins din viață în 2019. O ultimă curiozitate: atunci, în ultimele zile ale șederii mele la București, am cerut microfilmul unor publicații românești din anii '50, pe care le consultasem în bibliotecă, dar, deși cererea îmi fusese acceptată, nu le-am primit nici măcar mai târziu, odată întors acasă. Cred că nu a trecut neobservat faptul că în acele pagini se vorbea despre Ungaria în anii '50, aproape de insurecție.

Octaviana Jianu: Domnule profesor, ce aspecte din istoria României considerați că prezintă cel mai mare interes pentru comunitatea istoricilor italieni preocupați de acest spațiu?

Francesco Guida: Numărul cercetătorilor italieni preocupați de istoria României nu este foarte mare, dar într-o jumătate de secol, cât a trecut din 1971 până acum, a devenit progresiv destul de consistent. Nu invoc numele colegilor, desigur mai tineri decât mine, dar îmi face totuși plăcere să amintesc că ei au scris diverse cărți dedicate integral sau parțial istoriei românilor, cărți (și studii) bazate pe cercetări originale, de un bun nivel academic. Semnificativ este faptul că unele dintre ele au fost traduse în română. Prevalează studiile dedicate istoriei contemporane, secolul al XIX-lea și al XX-lea, (mai mult cel de-al doilea decât primul), cazurile cercetătorilor interesați de secolele precedente fiind și mai rare. Studiile de istorie contemporană predomină și în privința istoriei Italiei, precum și a altor țări. Prin urmare, nu este stranie prezența acestui fenomen în rândul celor care studiază istoria României. Dacă pot să fac o ulterioară distincție, pot spune că evenimentele din prima parte a secolului al XX-lea sunt cele mai „populare”: chestiunea Dobrogei, unirea Basarabiei cu România, naționalismul românesc, dezvoltarea urbană a capitalei și altele asemenea. Dacă ne întoarcem, apoi, din nou, către secolul XIX, nu putem să nu menționăm relațiile româno-italiene din timpul Risorgimentului, dar și studiile despre personaje precum Dora d'Istria sau fenomene notabile ca exilul politic românesc.

Octaviana Jianu: Arhivele italiene conțin, desigur, și documente referitoare la România. Din experiența dumneavoastră, cât și cea a colegilor dumneavoastră italieni interesați de spațiul românesc, care sunt cele mai relevante documente arhivistice despre România, deținute în arhivele italiene?

Francesco Guida: Da, arhivele italiene sunt bogate în documente privind istoria României. A fost mult studiată (dar mai sunt multe de studiat) Arhiva istorică diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe din Roma. Într-adevăr, dintre cărțile publicate în Italia și România nu lipsesc cele despre relațiile diplomatice italo-române, dar documentele din acea arhivă au fost foarte utile și pentru alte lucrări, inclusiv în cazul lucrărilor mele. De asemenea, cercetătorii pot identifica documente utile studiilor lor la Arhiva Centrală de Stat și în fondurile Institutului de Istorie a Risorgimentului Italian (Roma), precum și în cele ale Muzeului Național al Risorgimentului Italian (Torino). Dar desigur, cercetarea ar putea fi efectuată în multe alte arhive, a căror listă lungă nu ar putea fi expusă aici: gândiți-vă că în fiecare provincie există o arhivă de Stat. Nu pot fi trecute cu vederea, la Roma, Arhiva Secretă a Vaticanului și Arhiva Congregației de Propagandă Fide.

Octaviana Jianu: Domule profesor, cel puțin în ultimul deceniu, dumneavoastră ați participat frecvent în România la diferite manifestări științifice. Ce impresie v-ați făcut în ultimii ani despre această țară și care sunt schimbările evidente, din perspectiva dumneavoastră, prin care România a trecut?

Francesco Guida: În ultimul deceniu am participat la conferințe sau am desfășurat cercetări în România, dar în realitate am avut această ocazie și înainte (deși rar în perioada comunistă). Schimbările din postcomunism, mai ales din ultimii ani, au fost evidente. Aș putea, probabil, aminti faptul că niciun coleg român nu mai este constrâns astăzi să semnaleze ce fac eu în timpul perioadelor de studiu, așa cum s-a întâmplat în timpul comunismului. Dar în realitate, când vorbesc de schimbări, mă refer, îndeosebi, la viața cotidiană. Aș fi de pildă curios să știu câte baruri sau

restaurante din capitala României au de-a face cu Italia. E lesne de înțeles motivul, plecând de la faptul că mulți români care au lucrat în Italia, s-au întors apoi acasă și au pornit o mică sau medie activitate antreprenorială. Invoc acest fenomen pentru a sublinia că și România, precum alte țări, a fost atinsă de globalizare. Acest fenomen a avut cu siguranță unele avantaje, dar prezintă și aspecte neplăcute. Vorbesc de excesiva omogenitate culturală. Nu sunt adeptul suveranismului, dar cred că culturile naționale singulare pot să continue să existe, deși confruntarea culturală între națiuni e un fenomen benefic (influențându-se reciproc în anumite limite), iar locuitorii continentului european pot sau trebuie să se simtă cetățenii unei unice mari entități politice, Uniunea Europeană, capabilă să rivalizeze cu coloșii mondiali (S.U.A., China). Fiecare țară trebuie să-și mențină propria identitate, ce nu va intra în coliziune cu zestrea civilizației europene. Această observație critică nu exclude faptul că existența și persistența unui sistem politic democratic românesc continuă să fie un aspect important, deși el manifestă unele probleme, precum multe alte sisteme politice europene. Sunt serios preocupat de dezinteresul electoratului român față de dreptul său de vot, cea mai evidentă probă a puterii populare. În aceeași măsură, mă preocupă și faptul că în timp ce se răspândește instrucția în rândul maselor populare, fenomen nu nou altminteri și importantă cucerire socială, înregistrată în secolul trecut, crește și tendința de judecare și de raportare la realitatea înconjurătoare în absența oricărui spirit critic și în baza informațiilor vehiculate de instrumente de comunicare pe cât de răspândite pe atât de puțin credibile.

Octaviana Jianu: Cartea dumneavoastră, tradusă recent în România, *Cealaltă jumătate e Europei. De la primul război mondial până în zilele noastre*, oferă o perspectivă de ansamblu asupra statelor din Europa Centrală și de Est din 1914 până astăzi. Din perspectiva dumneavoastră, care este punctul forte al volumului?

Francesco Guida: Dacă există un „punct forte” al volumului, acesta trebuie indicat de cititori și nu de mine. Pot afirma însă că am fost interesat de prezentarea unor evenimente și fenomene istorice mai puțin cunoscute

sau considerate minore, lângă acelea care, bine sau rău, sunt prezente în memoria colectivă, precum și în literatura istoriografică (mă gândesc la evenimente ca revoluția maghiară din 1956, primăvara de la Praga sau destrămarea Jugoslaviei din anii '90 ai secolului trecut). Totodată, în notele reduse de subsol, am favorizat operele ce au avut o slabă circulație, deși sunt interesante. Sunt încântat îndeosebi de faptul că am acoperit un gol cvasiabsolut în istoriografia italiană și îmi doresc ca cercetătorii străini să țină cont în studiile lor de volumul meu.

Octaviana Jianu: Cum a primit publicul italian ediția în limba italiană a cărții?

Francesco Guida: O carte precum cea despre care vorbim, deși a fost publicată de una dintre cele mai importante edituri italiene (Laterza), nu a fost gândită în scop comercial. Dacă s-a vândut un bun număr de exemplare, faptul s-a datorat și recomandărilor făcute de colegii din universitățile italiene studenților lor. Colegi căroră, desigur, cartea le-a plăcut. Fapt demonstrat și de unele recenzii favorabile. Aș vrea însă să precizez că n-am bătut la ușa colegilor sau revistelor italiene pentru a-mi recenza volumul. Rămân adeptul ideii «habent sua fata libelli». Această carte nu poate concura, așa cum s-a întâmplat la vânzare, cu biografiile unor personaje istorice cunoscute, prezentate poate într-o manieră discursivă sau chiar romanțată, sau cu cărțile dedicate unor momente esențiale din istoria Italiei (precum perioada fascistă, așa cum demonstrează succesul unui roman-eseu despre Mussolini în ultimii ani). Așa cum spuneam, este important pentru mine că am umplut un spațiu istoriografic aproape gol, în care sunt mai ușor de găsit lucrări dedicate Rusiei/URSS-ului sau unor țări din Europa Centrală și de Est decât cele dedicate unor evenimente specifice.

Octaviana Jianu
Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului